बोधिसत्वको अवतार, बोधिलाभ र महापरिनिर्वाण

● बिडिएलबाट

१. अवतार– आज भन्दा २६०० वर्ष अगाडि कपिलबस्तु राज्यको शाक्य कुलमा महाप्रतापि राजा शुद्धोधन शासन गर्दथे। उनले कोलिया गाउँबाट महामाया र प्रजापति नामक दुइ दिदीबहिनी बिबाह गरे। त्यस समयको सामाजिक परम्परा अनुसार प्रथम पटक बालकको जन्म माइतीमा गराउने संस्कार रहेकोले रानी महामाया देवीको गर्भ दश महिना पुग्न लागे पछि, माइत जाने इच्छा प्रकट गरिन्। राजाले सबै बन्दोवस्त मिलाई दिए पछि, सहयोगीहरू र सुरक्षा घेरामा आफ्नो माइत देवदह गइन्। बाटोमा जादै गर्दा, लुम्बिनी साल बागमा रानीले एकछिन बिश्राम गर्ने इच्छा प्रकट गरिन्।

त्यस समय लुम्बिनीको सालबाग अत्यन्तै मनमोहक देखिन्थ्यो। बसन्त ऋतुको दिन भए तापनि सूर्यको तापक्रम नरम थियो। लगभग दिन ढल्किसकेको थियो। तर, अबको केही क्षणमा लुम्बिनी सालबागमा दिव्यात्माले अवतार लिने कुरा सूर्यदेवलाई पूर्व जानकारी थियो। त्यही क्षण हेर्नका लागि उनी व्याकुल थिए। उनी स्वयं समय भएर पनि समय उनको बशमा थिएन। उनको लागि पनि प्रतिक्षा बाहेक अरू उपाए थिएन। उनी मात्र हैन, देवलोकको देवताहरू ब्रह्मा, विष्णु र महेश्वर समेत लुम्बिनीको दिव्यदृष्य हेर्न हातमा फूलपाती लिएर प्रतिक्षा गरिरहेका थिए। केही क्षणमा लुम्बिनीमा अदुभूत उत्सव हुनेवाला थियो। रानी महामाया देवी सालाबागमा प्रवेश गरी केही समय बिश्राम गरिन। बिश्राम गर्दै गर्दा, उनलाई प्रसावको वेदना भयो। प्रसावको समयमा सालको एउटा हाँगा समातिन। रानीको अवस्था बुझे पछि सेविकाहरूले कपडाले छेकिन। त्यही अवस्थामा ६२३ इसा पूर्वमा लुम्बिनी सालबागमा बैसाख पुर्णिमाको दिन, रानी महामाया देवीको कोखबाट बोधिसत्वले अवतार लियो। देवगणले पारीजातको सुगन्धित पुष्प बृष्टि गरी लुम्बिनी सालबागलाई पवित्र हुने गरी अनुमोदन गरे। दिव्यात्माको जन्म भएको पावन अवसरमा देवलोकमा उत्सव मनाएर !

बोधिसत्वले पृथ्बीमा अवतरण गर्ने बित्तिकै सात पाइला टेके। प्रत्येक पाइलामा कमल उत्पन्न भयो। अन्तिम पाइलामा चारै दिशातिर फर्केर दाहिने हातको चोर औला ठडाएर संसारलाई सांकेतिक भाषामा अपोदीपभव भने।

भरखरै मात्र आमाको गर्भबाट जन्मिएको बालकको यस्तो असाधरण गतिबिधि देखेर सबै अश्चर्यमा परे। कसैले पनि केही भन्न सकेनन्। तर, सबैको मनमा भने एउटा अचम्मको कौतुहलले बास जमायो। अब के हुन्छ ? कसैलाई पनि थाहा थिएन ?

कपिलबस्तुको शाक्य दरबार नयाँ ध्वज, पटाका र नौरंगी फूलहरूले अन्तपुर जस्तै सजिएको थियो।

र्सूयदेव पनि उकालो गतिमा थियो । आज शाक्य दरबारमा केके हुदै छ भनि नजिकबाट चिहाउदै यात्रा गरिरहेको थियो । त्यही सजिएको मण्डपमा शाक्य कुलको परम्परा अनुसार पाँचौं दिनमा बालकको नामाकरणका लागि दरबारियाहरू, भारदारहरू, प्रबुद्धवर्गहरू र महापण्डितहरूको भेला भएका थिए । नामाकरणको लागि राज्यका आठ जना महापण्डितहरूले तयार गरेको जन्म कुण्डली अनुसार 'सर्व+अर्थ+सिद्ध' 'सिद्धार्थ' र गौतम थर भएकोले शाक्यमुनि सिद्धार्थ गौतम घोषणा गरियो ।

सिद्धार्थको कुण्डली अनुसार चक्रवर्ती राजा हुने वा सन्यास लिए बुद्धत्व प्राप्त गर्न सक्ने योग भएको सातै जना पण्डितहरूले एकै स्वरमा घोषणा गरे । तर, सबभन्दा कन्छो पण्डित कोण्ड् यले भने सिद्धार्थले सन्यास नै लिएर बुद्धत्व प्राप्त गर्ने छन्, ठोकुवा गरेर भने । तर उनी बिद्धान भए तापनि कन्छो भएकोले खासै महत्व दिएन ।

शाक्यमुनि गौतम जन्मिएको दशौं दिनमा महामायाको दुःखत निधन भयो । उनले देह त्याग गर्ने समयमा राजा शुद्धोधनको उपस्थितिमा आफ्नी बहिनी प्रजापतिलाई 'हे, प्रजापती,' मैले दिव्यात्माको अवतार दिएर पारमिता पार गरी सकें । अब मेरो देहत्याग गर्ने समय भैसक्यो । मेरो मूल उद्देश्य भनेको दिव्यात्माको अवतरण गर्नु थियो । सो कार्य पूर्ण भयो । यो दरबारको सुख, सयल र भौतिक सुबिधा त क्षणिक मात्र हो । मैले साथमा लिएर जाने भनेको त पुण्य मात्र हो । अब मेरोमा कुनै तृष्णा पनि बाँकी छैन । सबै त्यागिसकें । गौतमको पालन पोषण तिमी आफैले

गर्नु भनि बहिनीलाई बचनबद्ध गराए ।

'तपाइँको बचन पालन गर्ने छु,' प्रजापतिले भनिन् । यति सम्वाद भए पछि उनले देह त्याग गरिन । केही दिन अधिसम्म हर्ष र उल्लासमय बातावरणमा रमाएको शाक्य राजदरबार एकाएक शोकमा डुबे । प्राकृतिको अकट्य नियम कसले पो परिवर्तन गर्न सक्छ र ? फेरी, मानव जीवनको अन्तिम सत्य नै मुत्यु हो । तर, चेतनशील मानिसहरूले यो सत्य कुरा किन स्वीकार्न सक्दैनन् ? यसको रहस्य कहाँ लुकेको छ ? यावत कुराहरू दश दिन अधि मात्र अवतार लिएका दिव्यात्माको मनभित्र उथल पुथल भैरहेको थियो । तर प्राकृतिको नियममा बाँधिएको हुदा, उनले केही भन्न सक्दैनथे । समयको गतिलाई पर्खनु बाहेक उनीसंग पनि कुनै बिकल्प थिएन । त्यसैले उनी चुपचाप बसे । उनको पालन, पोषण प्रजापतीले गरिन् ।

२. बोधिलाभ– उरूवेलको पूर्व क्षेत्रमा अवस्थित एउटा बस्तिमा सेनानी नामक सम्पन्न गृहस्थि थियो । उनको सुजाता नाम गरेकी छोरी थिइन् । उनले पुत्र लाभका लागि पिपलको भाकल गरेकी थिइन् । उनी प्रत्येक प्रातकाल एउटा बिशाल पिपल बृक्षको फेदमा पूजा गर्न जाने थिइन् । पूर्णिमाको चर्तुदशीको प्रात पूजा गर्न जाँदा, त्यही पूजा स्थलमा साक्षत् भगवानको रूपमा शान्त मुद्रामा भिक्षु ध्यानमा बसिरहेको देखे ।

'ओहो ! मेरो पूजा स्थलमा साक्षत भगवान पो ध्यानमा बस्नु भएको रहेछ । अब मेरो मनोकामना पूर्ण हुन्छ भन्ठानेर, भिक्षुलाई पूजा गरी, स्वर्ण पात्रमा खीरदान गरी मनोकामनाको लागि बन्दना गरिन् ।

गौतमले सुजाताको खीर ग्रहण गरे । एक छिन पछि नेरन्जना नदीमा गएर स्नान गरी सुजाताले दान गरेकी खीर भोजन गरे । यदि मैले सत्य मार्ग अबलम्वन गरेको छु र बुद्धत्व प्राप्त गर्न सक्ने अवस्था छ भने, यो स्वर्ण-पात्र नदीको बिपरित धारमा बग्नु भनी नदीमा फालिदिए । हेर्दा हेर्दै

पात्र बिपरित धारमा बग्यो । यो उनको लागि शुभ लक्षण थियो ।

'ओहो,' आश्चर्य ! साधु ! साधु !! मेरो मार्ग र संकल्पमा कुनै संदेह छैन भनी जल देवीलाई नमन गरी फर्किए। आउदा आउदै बाटोमा घाँसीले घाँस दान गरे। त्यही घाँस ओछ्याएर पिपलको रूख मुनि पद्मासन लगाए।

प्राकृतिको नियम अनुसार प्रकृतिको अवस्था उत्पति हुन्छ। अर्थात नियमित वा असाधारण कुनै पनि अवस्थाको घट्ना वा परिघट्नाहरू घटित हुनु भन्दा पूर्व, घट्नाको प्रकृति अनुसार लक्षण वा बिलक्षण अवस्थाका संकेतहरू देखा पर्छन्। उदाहरणको लागि भुकम्पको कम्पन, आँधीको कालो बादल, मेघको गर्जन, प्रलयको भूमारी, धनुषको टंकार, युद्धको घोषणा, प्रशावको पिडा, ऋतुको परिवर्तन, परीक्षाको अध्ययन, शान्तिको प्रस्ताव, सम्बन्धको प्रेम बचन, प्रकाशको तेज र ज्ञानको उदय आदि। उपरोक्त अवस्थामा घट्ना र प्रकृति अनुसारको संकेत प्रत्यक्ष रूपमा अनुभाव हुन्छ। उनलाई पनि बिल्कुलै त्यही भयो। जो प्रकृतिमा हुने गर्छन्।

शाक्यमुनि गौतम पिपलको रूख मुनि घास ओछ् याएर पद्मासनमा बसे पछि संकल्प गर्यो कि, यो मेरो शरीरको हाड र छाला मात्र बाँकी रहे पनि, बुद्धत्व प्राप्त नगरी, यो आसनबाट उठ्ने छैन, भनि ध्यानमा बसे।

उनको मूल उद्देश्य सत्यको खोजीमा थियो। तर, उनलाई अचानक उकुस मुकुस भएर असहय पिडा भयो। शारीरिक पिडाको कारण न ध्यान, न पद, न परमात्मा ! चित्त एकदमै बिलुप्त भयो ! किनभने चित्तको मूल उद्देश्य नै, यो पाए हुन्थ्यो। त्यो पाए हुन्थ्यो, भन्ने हुन्छ। महत्वकांक्ष नै चित्तको आत्मा हो। तर, त्यस समय पिडाको कारण उनको मनमा कुनै महत्वकांक्ष थिएन। सत्यको वासना पनि छुट्यो। सम्पूर्ण भावले सबै वासनालाई त्याग दियो। बिल्कुलै शून्य अवस्थामा पुग्यो। प्राकृतिको नियम अनुसार पनि एउटा अवस्थाबाट आर्को अवस्थामा पुग्नका लागि बिल्कुलै शून्य अवस्थामा पुग्न अनिवार्य हुन्छ। शून्यताबाट मात्र नविन जीवनको अनुभूति हुन्छ। शाक्यमुनि सिद्धार्थ गौतमलाई पनि त्यही भयो।

गौतमको जब आँखा खुल्यो, तब आकासमा अन्तिम तारा डुब्नेवाला थियो। अन्तिम तारा डुब्दा डुब्दै उनको अन्तरात्माबाटा ज्ञानको ज्योती उदए भयो ! संसारलाई प्रकाशित गर्न सक्ने पूर्वानुस्मृति, व्युत्पति र प्रतित्यसमुत्पाद सहितको भूत, बर्तमान र भविष्यलाई देख्न सक्ने त्रिकालदर्शी चक्षु सहितको 'बुद्धतत्व' प्राप्त भयो ! तर, यो स्वयं भयो ! यो अद्भूत घट्ना हुने बेलामा त्यहाँ कुनै गुरूहरू, आचार्य, उपाध्याय र पञ्चबर्गिय भिक्षुहरू नै थिए।

त्यसैले, 'मारा' अर्थात काल स्वयं त्यहाँ आएर, 'हे शाक्यमुनि गौतम,' तिमीले 'बुद्धतत्व' प्राप्त गर्ने समयमा त्यहाँ कोही पनि थिएन ? यसको साक्षी को छ ? भनेर प्रश्न गर्दा, "स्वयं काल, बोधिबृक्ष, तारामण्डल र यो पवित्र बुद्धभूमि साक्षि छ," भन्यो। बुद्धको उत्तर सुने पछि बुद्धम् शरणम् गच्छामि भनी बुद्धलाई प्रथम पटक बन्दना गर्दै काल पनि त्यहाँबाट फर्किए।

यसरी शाक्यमुनि सिद्धार्थ गौतमले बैसाख

पूर्णिमाको रात पिपलको रूख मुनी 'बुद्धतत्व' अर्थात बोधिलाभ गरे। शाक्यमुनि सिद्धार्थ गौतमले पिपलको रूख मुनि बोधिलाभ गरेको हुनाले पिपलको रूखलाई बोधिबृक्षको नामबाट परिचित भए।

यो कुरा त्रिलोकमा पनि जंगलको आगो झै फैलियो। त्रिलोकपति ब्रह्मा, विष्णु र महेश्वर सहित देव, असुर, यक्ष, गन्दर्भ, किन्नर, नाग, गरूडा, अष्टबर्ग सबैले पुष्पान्जली अर्पण गर्दै जय जयकार गरे! त्यसै बखत देवेन्द्रले देव मनुष्यानो शास्ता भगवती भनी शंख घोष गरी बुद्धतत्वको अनुमोदन गरे। यसरी शाक्यमुनि सिद्धार्थ गौतमले बैसाख पूर्णिमाको रातमा गयामा पिपलको रूख मुनि बोधिलाभ गरेको सुखद समाचार सम्पूर्ण ब्रह्माण्डले जानकारी पाए।

३. महापरिनिर्वाण– 'हे आनन्द,' यो भव सागरमा उत्पन्न भएका सबै प्राणीहरू अनित्य छन्। यसमा तिमी र म पनि हो। आज बिहान सबेरै म साधना सकेर बसिरहेको अवस्थामा स्वयं काल आएर मेरो भोगको काल समाप्त भयो भनेर संकेत दिन आए। मैले उनलाई सय दिनको समय माँगेको छु। अब मेरो भोग सय दिन मात्र बाँकी छ, तथागतले भन्यो।

'तथागतको कुरा सुनेर भिक्षु आनन्द दुःखि भए।'

'हे आनन्द,' मेरो कुरा सुनेर दुःखि हुनु पर्ने कुनै कारण छैन। किनभने, तिमी पनि त अनित्य छौं। मानिसको जन्म भए पछि एक दिन मृत्यु हुने त शास्वत हो। यसमा कसैको दुइ मत छैन। फरक यति मात्र हो कि, अल्पायु, मध्यायु र दीर्घायु। कस्को कस्तो अवस्थामा कसरी मृत्यु हुन्छ? त्यो उनको कर्म भोगले निर्धारण गर्छ। यसको ज्वालन्त उदाहरण भिक्षु देवदत्त हुन्। उनले युवा अवस्थादेखि मुत्यु हुने समयसम्म मसंग प्रतिशोध साँधे। तर, मैले उनलाई सधै करूणा दिए! साथमा प्रेम, प्रज्ञा र त्याग पनि दिए। तर, उनले त्यसलाई चिन्न सकेन! तीन दशक भिक्षुको उपासना गरेर पनि अहर्त प्राप्त गर्न सकेन! उनको मार्गमा नयाँ जातक हुने छ। त्यसमा उनको स्मृति र प्रज्ञाको अवस्था कस्तो रहन्छ? त्यसैमा उनको जातकले स्वरूप लिने छन्। किनभने–

मनोपुब्बंगमा धम्मा, मनोसेठा मनोमय
मनसा चे पदुटेन, भासति वा करोति वा
ततोनं दुक्खमन्वेति, चक्कं व वहतो पदं ॥

अर्थात, मन नै सबै प्रबृतिहरूको प्रधान हो। सबै कुरा मनबाटै उत्पन्न हुन्छ। यदि कसैले दुषित मनले केही कुरा बोल्छ, भन्छ वा कुकर्म गर्छ भने त्यस्तालाई लडियाको पाङ्ग्राले गोरूको खुट्टालाई पछ्याए झै दुःखले सधै अनुसरण गरिरहन्छ। धम्मपद ॥१॥

जातकको कुरा साधरण मानिसका लागि जटिल विषय हो। यो जटिल विषय तत्वज्ञान भन्दा धेरै पर छ। सबैले बुझ्न सक्दैनन्। त्यसैले, दुःखि हुन्छन्। जसरी अहिले तिमी दुःखि भैरहेको छ। तिमीले त अहर्तत्व प्राप्त गरिसकेको छ। किन दुःखि हुन्छौं? केही दिन अगाडि तिमीले सोधेको प्रश्नहरू पुनः स्मरण गराउन चाहन्छु।

'त्यो दिन मैले यसो भनेको थिए।' 'ईश्वर छ, ईश्वर छैन, ईश्वर छ वा छैन थाहा छैन।'

सनातनदेखि चलिआएका सबै धार्मिक सम्प्रदायहरूले आ-आफ्नै मत अनुसार सिद्धान्त

प्रकट गरेका छन्। त्यही मतको प्रभाव समाज र समूहमा जिवित रहेका छन्। मैले ईश्वरको अस्तित्व कहाँ छ ? भनेर पटक पटक ठाउँ ठाउँमा उपदेश दिइसकेको छु। तर, पनि मानिसहरूले त्यही प्रश्न पुनः दोहोराउन चाहन्छन्। किनभने, मानिसको कोमल हृदयमा एक पटक बसिसकेको छाप पुनः मिटाउन कठिन हुन्छ। तुरून्तै परिवर्तन हुन सक्दैन। यही छापको नाम हो आस्था र विश्वास। यो हतपत परिवर्तन हुदैन। भए पनि लामो समय लाग्छ। रूपान्तरण गर्न समय लाग्छ। यो मानविय गुण र स्वभाव हो। यसैलाई धर्म भन्दछ।

मैले प्रतिपादन गरेको बुद्ध धर्मले अरूको मतलाई त्यागेर यसलाई अपनाउ भनेको छैन। आस्थालाई नमान भनेको छैन। तर, जुन मतमा आस्था राखिन्छ, त्यो मतको बारेमा राम्रोसंग जानेर, बुझेर, सुनेर, चिन्तन, मनन र बिश्लेषण गरेर मात्र स्वीकार गर्नु भनेको हो। किनभने पहेलो रंगको सबै बस्तुहरू सुन हुन सक्दैन। यदि त्यो बस्तुमा सुनको कणहरू छन् भने पनि त्यसलाई केलाएर खारेर मात्र शुद्ध बनाउन सकिन्छ। विद्यमान समाजमा पनि "ईश्वर छ। ईश्वर छैन। ईश्वर छ वा छैन थाहा छैन।" यही दुबिधाभास तर्क बितर्कमा सम्पूर्ण समाज अल्मलिएका छन्। अन्धबिश्वासमा जकडिएका समाजलाई चिकित्सा गर्नु पर्छ।

त्यसैले, 'अपोदिपाभव' अर्थात आफ्नो दिपक आफै बन्नु। कसैमा पनि आँखा चिम्लेर भरोसा नगर्नु। आज म छु तिमी मेरो साथमा छ। तर, सय दिन पछि म हुदैन। अझै पनि केही शंकाहरू छन् भने, सोध्ने समय छ। अब मैले निर्वाण प्रशस्त गरिसकेको छु। अब, त्यो ग्रहण गर्नु पर्छ, बुद्धले उपदेश दिए।

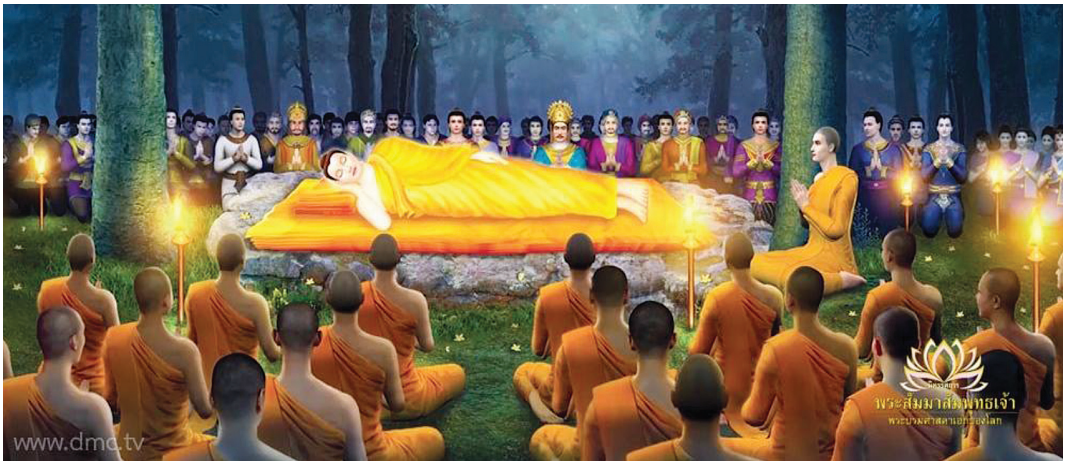

'यो निर्वाण भनेको के हो ?'
आनन्दले दोहोरायो ।

यो निर्वाण भनेको जिवित अवस्थामा हुदै सम्पूर्ण भाव र क्लेशबाट मुक्त हुनु हो । क्लेश वा तृष्णाबाट मुक्त भए पछि मात्र मन शान्त हुन्छ । शान्त भए पछि स्थिर हुन्छ । मनस्थिर भए पछि ध्यान मार्ग प्रशस्त हुन्छ । ध्यान मार्ग प्रशस्त भए पछि समाधिमा जान सरल हुन्छ । त्यही सरल मार्गबाट महापरिनिर्वाण प्राप्त गर्न सकिन्छ । अहर्त, बोधिसत्व, महासत्व कल्याणमित्र र कम्तिमा पनि श्रोतापन्न भएका कुलपुत्र र कुलपुत्रीहरूले पनि परिनिर्वाण प्राप्त गर्न सक्नेछन् । यसैगरी, गृहस्तिहरूको हकमा भने शील पालना गरेको तर, निर्वाण मार्ग प्रशस्त गरी नसकेका अवस्थामा स्मृति सहित देहत्याग गर्न सकेमा कम्तिमा पनि तीन जातक पार गरे पछि, प्रत्येक जातकमा एक एकवटा पारमिता पार गर्न सकेमा, परिनिर्वाण प्राप्त गर्न सक्ने छन् । तर, बुद्धहरूले भने महापरिनिर्वाण प्राप्त गर्ने छन् । म भन्दा पहिलेका बुद्धहरूले पनि महापरिनिर्वाण प्राप्त गरेका थिए । भविष्यको मैत्री बुद्धले पनि महापरिनिर्वाण प्राप्त गर्ने छन् ।

तथागत बुद्धले सय दिन पछि देह त्याग गर्ने घोषणाको सूचना जम्बुद्धीपमा जंगलको आगोझै चारैतिर फैलियो । कुशी नगरतिर सोजिदै यात्रा गरिरहदा बाटोमा उनका आफन्त, प्रियजन यशोधरा, सानी आमा प्रजापतिलाई पनि भेटिन । लामो यात्रामा भण्ड गाउँ, हट्टी, भोग नगर आदि पार गरी पावामा बिश्राम गरे । पावामा चुन्द नामक उपासकले भोजन दान गरे । तथागतको जीवनमा त्यही अन्तिम भोजा थियो । त्यसपछि बिस्तारै कुशी नगरको क्षेत्रमा प्रवेश गरे । कुशी नगरको शालबागमा बिशाल दुइ शाला बृक्षको बीचमा बैसाख पूर्णिमाकै साँझ अन्तिम धर्मोपदेश भयो । त्यस बखत तथागत बुद्धले "अपोदीपभव, संस्कारदर्पण, बुद्धदर्शन ।" "सबै मान्छेमा चेतना छ, त्यसैमा बुद्ध बसेको छ ।" यो बुद्धको अन्तिम बचन थियो । सुभद्र बुद्धशासनको अन्तिम भिक्षु थियो । रातको तेश्रो प्रहरमा भिक्षु महासंघको उपस्थितिमा तथागत बुद्धले महापरिनिर्वाण प्राप्त गरे ।

तथागत बुद्धले कुशी नगरमा महापरिनिर्वाण प्राप्त गरेको सूचना जम्बुद्धीपमा जंगलको

आगोझै फैलियो । भिक्षु महासंघ शोकमा चुर्लुम्म डुबेको थियो । फेरी पनि तथागतको लागि रात दिन प्रार्थना भैरहेको थियो । शोकमा डुबेको कारण, बुद्धको दाह संस्कार कसरी गर्ने भन्ने विषयमा आनन्दलाई केही सुझेको थिएन । त्यसै अल्मलिरहेको थियो । त्यस बखतका अहर्तहरूमा सारिपुत्र, मौदगल्यान, कौण्ड्य, राहुल आदिले देह त्याग गरिसकेको थियो । त्यही समय रात दिन हिँडेर अहर्त महाकाश्यप टुप्लुप्क आइ पुगे ।

अहर्त महाकाश्यप भिक्षु महासंधको मूल आधार थियो । उनी आए पछि मात्र आनन्दको होस खुल्यो । महाकाश्यपको परामर्श अनुसार तीन जना भिक्षुहरूलाई कुशी नगरको मल्ल राजालाई तथागतले महापरिनिर्वाण प्राप्त गरेको सूचना दिन पठाए । मल्ला राजपरिवार बुद्धको प्रिय उपासक उपासिकाहरू थिए ।

तत्कालै मल्ला राजपरिवारहरू आइ पुगे । राजपरिवारले तथागत बुद्धलाई आदर सहित बन्दना गरे पछि, उनको दाह संस्कार कसरी गर्ने भन्ने बिषयमा भिक्षु आनन्द र महाकाश्यपसंग परामर्श गरे ।

महाकाश्यप त्रिकालदर्शी थियो । सबैको मनोभाव बुझ्दथे । आनन्दको पिडा बुझे पछि, तथागत महामानव हुन् । उनले धर्मको सही व्याख्या गरी एउटा नविन बिचारको सही अर्थमा जग बसालेका छन् । उनको उपदेशले मानव मात्र हैन देवताको पनि कल्यान गरेका छन् । उनी भगवत हैन शास्त हुन् । यस्तो दुर्लभ महामानवको दाह संस्कार राज परिवारको निर्णय अनुसार गरेमा उपयुक्त होला, भिक्षु महाकाश्यपले आफ्नो सुझाव दियो । उनको सुझाव तर्कसंगत थियो । त्यसैले त्यही अनुसार कार्य सम्पादन भयो ।

महाकाश्यपको सुझाव अनुसार, मल्ला राजाले बुद्धको पार्थिक शरीरलाई पुष्पासनमा राखेर सैनिक सुरक्षा घेरामा सात दिनसम्म सर्वसाधरण सबैले दर्शन गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाए । आठौं दिनको मध्यान्नमा आनन्द र महाकाश्यपले दाग बत्ति दिए । यसै दौरान, मगध नरेश अजात शत्रु, बैशालीको लिच्छिबी राजप्रतिनिधि, कपिलबस्तुको शाक्य प्रतिनिधि, बज्जिया प्रतिनिधि, पावाको प्रतिनिधि सबै त्यहाँ उपस्थित भए ।

त्यहाँ उपस्थित सबै प्रतिनिधिहरूले आदर सहित बुद्धम् शरणम् गच्छामि । धर्मम् शरणम् गच्छामि । शंघम् शरणम् गच्छामि भनी बन्दना गरे । द्रोण नामक ब्राह्मणको परामर्शमा बुद्धको अष्टधातुलाई आठ भागमा बिधाजन गरियो । सबैले आ-आफ्नो राज्यमा स्तुपा बनाए । यसैलाई अष्टमहास्तुपा भनिन्छ ।

यसरी, तथागत गौतम बुद्धले २९ वर्षको उमेरमा प्रवर्जित भइ, ३५ वर्षको उमेरमा बोधि लाभ गरी ४५ वर्षसम्म जम्बुद्धीपका बिधिन्न स्थानमा धर्मोपदेश गरी ८० वर्षको उमेरमा बैसाख पूर्णिमाकै दिन कुशी नगरको पवित्र सालबागमा दुइ सालबृक्षबीच बैसाख पूर्णिमाको दिन महापरिनिर्वाण प्राप्त गर्यो । यसरी, जन्म, बुद्धत्व प्राप्त र महापरिनिर्वाण सबै पूर्णिमाकै दिनमा भएकोले बौद्ध संसारमा यो दिन अत्यन्तै महत्व र पवित्र मानिन्छ ।

बौद्ध जगतमा आ-आफ्नो मौलिक परम्परा अनुसार यस पावन दिनलाई 'बुद्धजयन्ती'को नामबाट धुमधामका साथ पूजापाठ गरी मनाइन्छ । भवतु सर्वमंगलम् ।

–बद्धबचनबाट ।